

Амерички интереси у Евроазијском региону

Бојан Милисављевић

Приказ књиге Збигњева Бжежинског *Велика шаховска табла*¹

Међународни односи, праћени различитим теоријским тумачењем, уподобљени модерним међународним приступом и методима, тема су многих савремених аутора, који претежно дају своја објашњења за догађаје на међународном плану, често усклађена с националним интересима. Ретки су аутори који успевају да савремене међународне односе сагледају објективно, односно да се реално односе према бројним, веома значајним питањима савременог света.

Збигњев Бжежински, у делу *Велика шаховска табла*, разматра америчке виталне интересе на веома значајном подручју Евроазијског региона, највећој копненој површини на планети. Регион је веома богат рудним богатствима, умногоме научно неистраженим, па претпоставке о његовим потенцијалима достижу неслућене размере, што је велики изазов за његовим поседовањем и контролисањем. Борба око Евроазијског региона одувек је постојала а многи су сматрали да је поседовање тог подручја основ за доминацију у свету. На пример, Харолд Макиндер је тврдио да „онај ко влада Источном Европом, контролише предео срца, ко влада пределом срца, контролише цели свет“.²

Тај регион, због очигледног значаја, и САД стално посматрају кроз своје националне интересе. Аутор у уводном делу књиге, писаном априла 1997, каже: „Крајњи циљ америчке политике требало би да буде бенигни и визионарски: обликовање истински кооперативне светске заједнице, држање корака са дугорочним трендовима и са фундаменталним интересима човечанства. Али у међувремену, императив је да се не појави ни један евроазијски ривал који би био у стању да доминира

¹ Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла* (наслов оригинала: *The Grand Chessboard*), „ЦИД“, Подгорица, 1999. Збигњев Бжежински је био саветник председника САД за националну безбедност од 1977. до 1981. године. Сада је саветник у Центру за стратегијске међународне студије и професор за америчку спољну политику на Џон Хопкинсовом универзитету у Вашингтону. Његове последње књиге су: *Ван контроле (Out of Control)*, *Велика грешка (The Grand Failure)*, *План игре (Game Plan)* и *Моћ и принцип (Power and Principle)*.

² Харолд Макиндер, преузето из: Р. Стојановић, В. Димитријевић, *Међународни односи*, стр. 179.

Евроазијом и да тако конкурише Америци. Због тога и јесте сврха ове књиге формулисање свеобухватне и интегрирајуће евроазијске геостратегије³. Дакле, аутор се јасно определио за целовит приступ том региону, при чему користи разноврсна помоћна знања, пре свега из области економије и историје.

Дело има 210 страна, 23 карте, пет табела и бројне фусноте, тако да чини прегледну целину. Посебно је значајна картографија, јер су веома сликовито и прецизно приказане границе региона, преклапање геостратешких интереса, тачке могућих сукоба итд. Књига садржи увод и седам поглавља, у којима аутор подробно разматра актуелне догађаје, пре свега на светској сцени моћи, и оправдано издваја САД као доминантног „играча“, уз тумачење америчких интереса у Евроазијском региону.

„Хегемонија новог типа“

„Хегемонија новог типа“ је поглавље у којем су приказани начин и ток стварања америчког глобалног система, уз поређење са ранијим светским империјама и садашњим светским силама.

Аутор у одељку „Пречица ка глобалној супремацији“ описује развој Америке кроз историју и указује на њен првобитни изолационизам (Америка је водила први рат преко мора тек 1898. године, познат као шпанско-амерички рат). Потом је уследило панамско питање и ширење супремације Америке, а коначан, несумњив уплив у жариште проблема на другом континенту у Првом светском рату учинио је ту земљу озбиљном светском силом. Заправо, Америка је тада први пут заиста опробала своју снагу с удаљеним народима, по свему другачијим. Потом, после поновног краћег изолационизма, уследио је Други светски рат и потпуно учешће Америке у том сукобу. Период „хладног рата“, с бројним напетостима, окончан је крајем деведесетих година, што се види и из говора Михаила Горбачова у Савету Европе, јула 1989. године. Тада се он одрекао Брежњевљеве доктрине, према којој је СССР имао право да интервенише у Источној Европи. Горбачов је, између осталог, рекао: „Друштвено-политичко уређење мењало се у појединим земљама у прошлости, па би могло да се мења и у будућности. Промена је искључиво ствар народа у тим земљама, а на њима је и избор. Било какво уплићање у унутрашњу политику и покушај да се ограничи суверенитет држава – пријатељских, савезничких, или других – недопустив је... Време је да склонимо у архиве постулате из времена хладног рата, када се на Европу подељену на сфере утицаја гледало као на попреште сукоба“⁴. Дакле, започела је нова ера, у којој главну реч води Америка.

У другом одељку – „Прва глобална сила“, на примеру римске и монголске империје, као и Кине, аутор указује на узроке њиховог успо-

³ Збигњев Бжежински, *исто*, стр. 8.

⁴ Делови Горбачовљевог говора у Савету Европе у Стразбуру, 6. јула 1989, („The New York Times“, 7. јул 1989, стр. А6).

на и пропасти закључујући да су биле недовољно организоване или недовољно економски моћне да би могле да остваре озбиљнију и трајнију доминацију. На основу тога, наглашава недостижност америчке доминације, која се заснива на четири одлучујућа чиниоца: војном, економском, технолошком и културном, што је чини првом глобалном силом. У вези с тим, сагледавајући туђе недостатке и пажљиво планирајући сопствену платформу, Хенри Кисинџер је закључио: „Било како било, историја неуспех никада неће оправдати тиме што је задатак био претежак. Америка неизоставно мора да научи како да из периода у којем су јој све опције биле отворене, пређе у период у којем ће и даље моћи да постигне више од осталих земаља, али само под условом да схвати своје границе. Током већег дела историје, Америка није била суочена са спољним опасностима које би могле да угрозе њен опстанак. Чак и кад се током хладног рата таква претња појавила, Америка ју је у потпуности поразила. Стечено искуство ју је стога подстакло у уверењу да је за разлику од осталог света непобедива, односно да ће захваљујући својим узорним вредностима и добрим делима увек побеђивати“.⁵ Америчким идејама правичности и слободе импресионирани су многи амерички аутори, тако да је код њих очигледан наглашен субјективни приступ.

„Амерички глобални систем“ је трећи одељак поглавља. Аутор у њему указује на предност доминације у глобалној комуникацији која омогућава праћење и креирање догађаја у разним деловима света, као и утицај на културу, начин размишљања и живљења. Детаљно разматрајући особине америчког успеха и шта је све Америка увела у међународне односе – од идеје колективне безбедности, као принципа за очување мира и безбедности, која се остварила кроз Уједињене нације, преко регионалне сарадње и глобалних организација, до начина одлучивања путем консензуса и демократизације чланства у међународним организацијама – З. Бжежински закључује да је политика Америке умногоме била корисна и за постизање самосталности држава које су биле под колонијалним ропством због сталног залагања за право на самоопредељење.

„Евроазијска шаховска табла“

Друго поглавље, под називом „Евроазијска шаховска табла“, односи се на разлоге за велики значај тог простора, уз детаљно објашњење сукоба интереса на том тлу кроз историју – до садашњих дана. Аутор наводи да око 75 одсто светског становништва живи у Евроазији и да је ту концентрисан већи део богатства на планети. На пример, у том региону се налази три четвртине светских резерви енергије. Такође, сликовито објашњава поделу Евроазијског региона на западни, јужни, источни и средњи простор.

⁵ Henry Kissinger, *Diplomatija*, „Verzalpress“, Београд, 1999, стр. 741.

Први одељак носи назив „Геополитика и геостратегија“. У њему су разматране предности поседовања што је могуће веће територије. Ако се то поклопи с националним духом, доводи до експанзионистичких тежњи и сукоба, објашњава аутор. Међутим, закључује да је све више напуштан концепт територије као основног гаранта у преговорима сваке врсте и да се утицај може остварити преко високе продуктивности и економске моћи (Јапан). Такође, разматра питање повезивања унутар тог региона и евентуални положај Америке у повезивању и инвестирању у продуктивне делатности.

У другом одељку – „Геостратешки играчи и геополитички стожери“, аутор дефинише геостратешке играче као оне који имају националну снагу и моћ да спроводе утицај изван својих граница и геополитичке стожере који се често нађу на њиховом путу. Стожери немају моћ да шире свој утицај изван граница. Геостратешким играчима из тог региона сматра Француску, Немачку, Русију, Кину и Индију. Потом тумачи положај Велике Британије кроз њен одавно ослабљени утицај и благу одбојност према политичком и економском уједињењу на европском делу. Ипак, та земља „активно и актуелно“ излази на светску сцену кроз НАТО, организацију која је гарант безбедности и трајне стабилности. З. Бжежински указује и на Јапан, односно на његове специфичне моћи, поуздане стручњаке и извесну економску снагу, а за новоформирану државу Украјину сматра да има несумњиве потенцијале за брз развој и интеграцију у међународне токове. Потом се осврће и на Турску, Иран и Јужну Кореју, додајући да та листа није коначна и да је подложна сталним променама због динамике нових међународних односа.

„Кључни избори и потенцијалне претње“ назив је следећег одељка, у којем су постављена конкретна питања поводом америчких интереса у том региону, какву Европу желе САД, како да се одржи стабилност и оствари нужно економско буђење Евроазијског региона, поготову његовог централног и источног дела, и убрза развој јужног дела. Како САД треба да се поставе у предстојећим догађајима и које коалиције треба подржавати само су нека од питања која се постављају у вези с далекоисточном линијом (Кина, Јапан, Индонезија...). Наиме, Америка је спремна да отворено подржи уједињену Европу, али само под вођством Немачке, што је супротно француским претензијама. Постоји и дилема колико далеко треба ићи у економској помоћи Русији, која је доскоро била непријатељ број један, и колико се то може касније вратити као бумеранг. Такође, питање је колико би Кини требало признавати примат у региону који она несумњиво стиче на основу убрзаног економског развоја и огромног потенцијала. Америка се мора правовремено и несумњиво одредити према свим догађајима који наступе у том региону, сматра аутор, и то не само да мора одредити став већ мора и контролисати и позитивно усмеравати токове и догађаје, и ефикасно спречавати кулминирање напетости у појединим кризним подручјима.

„Демократски мостобран“ чиниле би европске земље, поготову оне које су се интегрисале у оквиру Европске уније и Северноатлантског пакта. Са становишта америчких геополитичких интереса, те земље су раније биле идеолошки и културни мостобран ка истоку, а сада треба да послуже као узор за превазилажење усконационалне подвојености. Аутор наглашава традиционално савезништво и заједничке демократске тековине који их повезују у политичке и војне међународне организације. Што се тиче повезивања Европе на основу заједничке наднационалне власти, према аутору, то још увек није постигнуто и неопходна је америчка подршка. Зато је амерички ангажман у вези с тим проблемом веома значајан и осетљив, па се поставља питање где је граница између паметног повлачења потеза и успостављених идеала, који су основ и смисао читавог система америчке политике.

„Величина и искупљење“ назив је одељка у којем су разматрани позиција Француске и њене природне тежње да буде лидер у уједињеној Европи, као и позиција економски моћније Немачке, која има америчку подршку. С друге стране, и Француска има традиционално добре односе савезништва с Америком и поуздан је партнер у многим операцијама. То се потврдило и у кризи око Суецког канала, у којој је Америка подржавала акцију Велике Британије и Француске иако је изражавала начелно негодовање, што се види и из изјаве Волтера Липмана: „О француско-британској акцији ће се судити на основу исхода... Мада смо се дистанцирали од њихове одлуке, у америчком интересу би било да Француска и Британија сада постигну успех. Без обзира на то колико бисмо желели да се у ово уопште нису упустиле, сада им не можемо пожелети неуспех“.⁶ На основу тога, аутор указује на могућу колизију у тим традиционално dobrим односима, заснованим на доброј вољи, али и на то да Америка много полаже и у трајне везе с Немачком, која је поуздан партнер у НАТО-у и са којом такође мора да има добре стратешке односе. Бжежински указује и на потенцијалну сарадњу између Француске и Русије, поготову ако се не оствари чвршћа европска интеграција. Америци је, за сада, НАТО довољан за спровођење интереса, али је ситуација на међународној сцени подложна сталним потресима, тако да је нужно боље организовање и повезивање, уз сталну координацију према америчким виталним интересима. Аутор ипак изражава бојазан да ће, уколико не дође до потпуног уједињења Европе (наднационална власт), и то у блиском периоду, почети да делују дезинтеграциони процеси.

Аутор предвиђа да ће Европа запасти у кризу уколико не дође до ширења НАТО-а на исток, по свој прилици желећи да укаже на везу између судбина Европске уније и НАТО-а, јер су основне полуге у обе организације западноевропске државе. Пошто Америка сматра НАТО

⁶ Henry Kissinger, *исто*, стр. 484.

сигурним средством контроле и, понекад, акције на европском тлу, свакако је пожељно ширење на исток, закључује Бжежински.

„Главни циљеви Америке“ назив је одељка у којем аутор одређује приоритетне циљеве америчког ангажмана на европском делу Евроазијског региона. Америка првенствено жели истинско уједињење Европе и њено иступање у међународној иницијативи у својству партнера на здравим и стабилним основама, али даје благу предност немачким захтевима у остварењу уједињене Европе. Коначно, Америка мора да очува наклоност и виталност демократске Европе. Показатељ повећаног утицаја и потврда њене глобалне супремације јесте Програм „Партнерство за мир“, у којем су оствариле чланство скоро све земље бившег Варшавског пакта, што је велики простор за ефикасну контролу и активну сарадњу и у вези с веома осетљивим питањима војне и војнотехничке подршке и кооперације.

У одељку „Историјски временски распоред Европе“ аутор предвиђа, на основу историјских догађаја и модерних сазнања, редослед евентуалног укључивања у постојеће европске интеграције. Наглашавајући значај будућег повезивања кроз НАТО, сматра значајним и економско повезивање на линији Француска–Немачка–Пољска–Украјина, што чини територију са око 230 милиона људи. Ипак, постоји и жеља Западне Европе да има већу самосталност у спољној политици, а нарочито у вези с питањима безбедности и одбране. То је на почетку изазвало неумерену реакцију САД, уз упозорење из Вашингтона на опасност потцењивања Атлантског пакта.⁷ Дакле, Америка је веома осетљива на формирање посебних европских снага изван њене контроле и утицаја, па се мора уважити и узети у обзир постојање америчких интереса и у том делу евроазијског региона.

„Црна рупа“

„Црна рупа“, како гласи наслов следећег поглавља, јесте простор настао дезинтеграцијом Совјетског Савеза. То подручје је велики изазов, пре свега, због огромних природних резерви. У одељку „Нови геополитички положај Русије“ аутор коментарише узроке пропасти система заснованог директно на идеолошким премисама комунизма. После друштвено-економске пропасти, праћене тектонским променама у територијалним суверенитетима, настало је више државица, с доминантном Русијом као регионалном силом. Русија има око 150 милиона људи, а у броју становника осталих држава постоје велике разлике: од Украјине са 52 милиона до Јерменије са само 3,5 милиона становника.⁸

Аутор указује на лоше стање у Русији, велику смртност становништва (просечна старост становника износи 57 година) и привредни колапс иако има велики потенцијал. Такође, наглашава значај који

⁷ Др Радослав Стојановић, *Спољна политика Европске уније*, „Досије“, Београд, 1998, стр. 113.

⁸ Збигњев Бжежински, *исто*, стр. 122.

Америка види у природним богатствима Украјине и спремност њене власти на интеграционе процесе и повезивање с Европском унијом. Сва та разматрања тумачи, ипак, у оквиру највеће регионалне силе – Русије, која је, иако урушена и зависна од кредита са Запада, ипак власник респективног војног арсенала: од нуклеарног до конвенционалног оружја. Осим тога, дошло је до формирања једне веома моћне државе на истоку – Кине, која има статус регионалне силе с огромним потенцијалом. Економски и технолошки све развијенији исток Азије коментаришао је и први руски посткомунистички амбасадор у САД: „У прошлости Русија је за себе мислила да је испред Азије, мада каска за Европом. Али од тада се Азија развијала далеко брже... сада увиђамо да се више не налазимо између 'модерне Европе' и 'заостале Азије', већ да заузимамо неки чудни простор између две 'Европе'“.⁹

Уз неминовно разматрање „хладног рата“, аутор указује на евидентну предност прихватања демократског уређења државе и *conditio sine qua non* интеграције новонасталих држава у већ постојеће системе. Русија је представљена као регионална сила која је схватила свој новонастали положај, што се може видети и из речи њеног бившег министра иностраних послова Андреја Козирјева: „Напуштајући месијанизам, ми постављамо темеље прагматизму... Ми нагло почињемо да схватамо да геополитика замењује идеологију“.¹⁰ Ипак, важно је да је Русија свесна своје тренутно тешке ситуације, али и да је, с друге стране, свесна свог потенцијала и предности интеграција у региону Евроазије.

„Геостратешка фантазмोगорија“ одељак је у којем аутор, између осталог, разматра положај Русије, њену судбину и перспективу. У вези с тим, наводи виђење руског националисте Александра Прокханова: „Руска државност, која отеловљује руску идеју политички, економски и духовно, биће поново саграђена. Она ће сабрати оно што је било најбоље у њеној дугој хиљадугодишњој царевини и седамдесетогодишњој историји Совјетског Савеза која је у моменту ишчезла“.¹¹ Аутор наглашава неопходност оптимизма код просечног Руса нужног за друштвени опоравак и потпуну економску виталност и обнову. Такође, указује на пропуштену „пружену руку“ Русије за проширење НАТО-а на исток 1993. године, када је Кремљ с одобравањем гледао на прикључење Пољске НАТО-у, што је потом допринело резервисаном и ригидном ставу Русије у вези с тим питањем. То је, поред других значајних узрока, допринело буђењу руског национализма. Русија мора, закључује Бжежински, да се повеже са суседним државама, па тек онда да пређе на интеграцију с Европом.

Запад и Америка отворено подржавају независну и стабилну Украјину, свесни њене вредности. Новоформиране државе *grosso modo*¹² теже

⁹ *Our Security Predicament*, „Foreign Policy“, 88, 1992, стр. 60.

¹⁰ Горбачовљев интервју у „Российская Газета“, од 12. 1. 1992. године.

¹¹ Александар Прокханов, *Tragedy of Centralism*, „Литературная Россия“, јануар 1990, стр. 4–5.

¹² *Grosso modo* – уопштено посматрано, у главним цртама.

интеграцији с развијеним Западом пре него с економски несолидном Русијом. Све су то изазови геополитике пред којима се налази Русија, која мора да смогне снаге и пронађе начин за свеукупни опоравак.

У одељку „Дилема нове алтернативе“ аутор указује на могућност Русије да се окрене ка развијеној Европи и постепено интегрише у Европску унију и Северноатлантски пакт. Тиме би одабрала, по мишљењу аутора, прави пут и програм који је проверено успешан. Али, З. Бжежински анализира и тежње и конкретне акције Русије у повезивању са Кином које су започете 1996. године. Такође, указује на то да се Русија још увек донекле нада дезинтеграцији европских организација и евентуалном савезништву с Немачком или Француском, што се не би десило први пут у историји. Ипак, то су само предвиђања, али је повезивање Русије са Кином већ сада потенцијална, донекле реална опасност. Русија ће, ипак, вероватно ићи на повезивање с Европом, што је најбољи избор у садашњим околностима, закључује аутор.

„Евроазијски Балкан“

Назив главе „Евроазијски Балкан“ може да збуни читаоца јер је реч о подручју које обухвата источну Турску, источни део Ирана, Авганистан, Таџикистан, Киргистан, Узбекистан, Туркменистан, Казахстан, јужни део Русије, Грузију, Јерменију и Каспијско море. У том подручју, констатује аутор, постоји вакуум моћи, пре свега, према природним потенцијалима и простиру се значајни путеви ка истоку и западу. Осим тога, регион Каспијског мора богат је природним гасом и нафтом, а приступ њима је истински изазов и предност за будућност.

Међутим, тај регион чине нестабилним разни сукоби, што је тема одељка „Етнички казан“. У свакој држави тог региона постоје неки сукоби или опречни ставови између њих самих. Национализам се проширио као, изгледа, нужна последица распада социјалистичке идеологије и прети да угрози мир и безбедност у том подручју. Будући да је тај регион веома важан због огромних природних богатстава и могућег пута нафтовода, у њему се неминовно укрштају интереси Русије, САД, Кине и Индије.

Аутор детаљно поткрепљује наведено стање у државама у „Евроазијском Балкану“ прецизним подацима о броју становника, просечном животном веку становништва, етничким групама, бруто друштвеном доходу и главним извозним производима. Потом детаљно анализира етничко стање и могуће импликације на произвођење сукоба или грађење „мостова сарадње“. Проучава и утицај религије на политику, поготову експанзионистичког исламизма. У целини, тај регион је веома значајан, али је пун потенцијалних жаришта, која прете да прерасту у сукобе, закључује аутор, па ће будућност показати шта ће превагнути: интеграција и прихватање различитости, или сукоби и враћање точка историје уназад.

„Вишедимензионални контекст“ назив је следећег одељка, у којем је разматран историјски оквир догађаја и претежне силе које су имале

интереса на том подручју, првенствено отоманска, аустроугарска и руска империја. На том региону су се, потом, сукобљавали интереси Русије, Турске и Ирана, а сада се на њему осећа и утицај Индије и Пакистана. У садашње време Русија није довољно моћна да самостално контролише тај регион и да се прихвати изазова и одговорности у њему, али Кремљ, и поред тога, сматра да је тај регион од интереса за Русију. Све то изазива осећај угрожености и сталну несигурност у околним државама.

„Нити доминион нити искључење“ одељак је у којем се, пре свега, отворено поставља питање америчких интереса, јер САД не могу, због значаја, да занемаре тај регион, нити да се повуку због своје позиције светске силе. Аутор указује на потребу политике подстрека интеграције у региону која ће учинити да те државе постану партнер Америке, али и на опасност од све већих тензија због националног духа које се у многима одражавају на њихову политику.

„Далекоисточна котва“

У глави „Далекоисточна котва“ веома је темељито разматрана актуелна ситуација на „далеком истоку“ и указано на троугао сила САД, Кина и Јапан, које ће, извесно је, одредити будућност и судбину тог региона. Америка сада чврсто сарађује са Јапаном и у односима је партнерства с Кином. Ипак, још увек не дозвољава Јапану да слободно креира и развија своје снаге безбедности. Такође, САД имају затегнуте односе са Кином због Тајвана. Истовремено, Кина је прва војна сила у региону, па се поставља питање, због све више наоружања у околним државама, како ће се трајно одржати мир у региону. Сједињене Државе би ипак требало да буду гарант мира у том региону, али уз респектовање Кине и њеног све бржег укупног развоја.

Одељак „Кина: не глобална већ регионална“ односи се на природно осећање моћи кинеског народа, иако још увек у Кини стандард није довољно висок, али се осећа убрзани развој. Ипак, остаје недоумица како ће се Кина развијати, као и питање демократизације Кине и проблеми везани за поштовање људских права, због којих Кина трпи сталне притиске Америке. И поред тога, Кина ће сигурно бити регионална сила, али пут до глобалне силе води преко САД, што је озбиљан „залогај“ и за силу у успону каква је Кина. Сада она има низак доходак по глави становника, иако има оптимистичних предвиђања у „China's Economy Toward the 21st Century“ (Кинеска економија ка 21. веку).¹³ Интереси Кине су у многоме предодређени географским чиниоцем, па се због тога њен ангажман чини нужним у региону. То је последица огромне кинеске територије, која јој несумњиво даје осећај моћи и

¹³ Кинески институт за квантитативне и технолошке студије објавио је 1996. године процену да ће доходак по глави становника 2010. године у Кини износити приближно 735 долара, тек мало више од границе земаља с ниским доходком према дефиницији Светске банке.

величине. Кина је успела да контролише капитал у индонежанској, као и тајландској и малежанској економији, што јој обезбеђује чврсте позиције на том подручју. Истовремено, убеђена је у став Америке да неће толерисати појаву још једне суперсиле у свету. За то подручје посебно су значајни положај Индије и њени односи са Кином, а аутор указује и на проблем Јужне Кореје, која отворено изражава претензије ка независној политици. Због свих тих чинилаца, који утичу на формирање њене политике, Кина ће остати неповерљива и опрезна према САД, поготову због њихове чврсте повезаности са Јапаном.

У наставку поглавља, у делу „Јапан: не регионалан већ интернационалан“, Бжежински разматра односе САД и Јапана који утичу на став Кине. Раније је у Кини постојао страх од експанзије Јапана, а сада се дешава обрнути процес: јавља се страх Јапана од кинеске експанзије. Аутор указује на паралеле у позицији Јапана на Далеком истоку и положаја Немачке на Западу. Обе државе су савезници и партнери САД, које им, за узврат, обезбеђују подршку у међународној иницијативи. При томе, Јапан тежи већем осамостаљивању у погледу војне снаге. З. Бжежински детаљно разматра став јапанског стручног естаблишмента и указује на основне правце на политичкој сцени Јапана, односно на четири оријентације визионара на међународном нивоу.

Одељак „Америчко геостратешко прилагођавање“ односи се на тежњу Америке да оствари сигурне позиције на том подручју, да буде спремна на све изазове које доноси време и да јој увек остане варијанта више, што је аутоматски доводи у повољнији положај. Али, поставља се питање: „како јапанску енергију каналисати у интернационалном правцу и како усмерити кинеску снагу ка регионалном прилагођавању?“¹⁴ Тај начин се види као оптималан пут ка очувању америчке супремације на том подручју. Наиме, треба охрабривати покушаје Кине на међународном плану како би се оријентисала ка регионалним догађањима. Истовремено, треба наставити притисак на њу у вези с поштовањем људских права и тиме је исцрпљивати и дисквалификовати, ако је потребно. Та земља је, истовремено, веома осетљива и на питање Кореје, указује аутор, и ту Америка мора да предузима пажљиве кораке. Ипак, непожељно је, с друге стране, дозволити војно снажење Јапана, јер би то озбиљно пореметило снаге на том подручју и дестабилизovalo троугао Кина, САД и Јапан. Све су то глобалне смернице у оквиру којих би требало да се одвија амерички ангажман на „Далекоисточној котви“.

Закључак

Аутор закључује да Америка, као први глобални хегемон, мора да изгради јасну стратегију у вези с питањем Евроазијског региона. Америчка демократија носи и бројне друге појаве, почев од препознатљиве културе до поштовања њених основних принципа, па аутор подсећа на примат Немачке и Француске на западној страни евроазијског региона,

¹⁴ Збигњев Бжежински, *исто*, стр. 173.

односно на њихове демократске поретке, који ће знатно помоћи Америци да прошири свој директни утицај на исток. Русија се мора подстаћи да обнови своју државу, јер тако слаба тешко може да буде озбиљнији партнер приликом интеграције у региону. Америка ће бити сигурно још једну генерацију прва светска сила, јер је у том периоду нико не може озбиљније угрожити, сматра Бжежински, па је основни корак који треба предузети охрабрење и подстицање економског опоравка тог региона, што би умногоме довело до снижавања постојећих тензија.

У одељку „Геостратегија за Европу“ аутор наглашава могућност поређења тог региона – читаве Евроазије, и понашања главних држава у њему са шаховском таблом, јер могућа геостратегија обавезује предвиђање потеза противника, и то, ако је могуће, неколико потеза унапред. После тога детаљно разматра амерички интерес на краћи, средњи и дужи рок. Европа ће и даље бити простор преко којег ће Америка ширити свој утицај на исток, што је могуће даље, док ће на Далеком истоку покушати да одржи политику статуса кво, сматра Бжежински, и поново наглашава опасност од могуће разједињености Европе, уколико не искористи могућност да се чврстије повеже. Осим што подсећа на положај Русије и њене околне проблеме, указује на неопходност добре сарадње између Кине и САД, што се може постићи укључивањем Кине у дијалог око судбине тог региона, иако између Кине и САД постоје болне и спорне тачке. Аутор наводи разлоге због којих Кина ипак неће брзо постати глобална сила и подсећа на недостижност доминације на војном, економском, технолошком или културном плану, указујући на значај коалиције са Јапаном, којом се обезбеђује америчко присуство на том простору.

„Трансевроазијски безбедносни систем“, како је насловљен следећи одељак, јесте могућност формирања система који би се односио на проширени НАТО, Русију, Кину и Јапан. Ипак, то је само смело и оптимистичко предвиђање даљих догађаја.

На крају, у одељку „Довођење у питање последње глобалне супер-силе“, аутор разматра могућност угрожавања Америке као првог светског хегемона и закључује да су реална очекивања бурних дешавања у вези с тим питањем. Америчка доминација у учешћу у глобалном дохотку све је нижа, а очекује се знатан пораст кинеског и јапанског удела. Све то, тренутно, Америку чини првом међу светским силама, што јој, с једне стране, обезбеђује повластице и могућност контроле догађаја у региону, и, с друге стране, намеће осећај одговорности за све што ће се догодити у Евроазији. Као евентуални начин разрешења намеће се и формирање „светске владе“, која ће надрасти државне организације и постати будућност саживљења људи у свету, што је још увек само теоријска конструкција.

Аутор покреће мноштво нових питања, указује на могуће правце којима ће ићи тај регион и наводи потенцијалне опасности и по Америку. Она мора стално да увећава број својих варијаната, па је, и у вези с тим, интересантно виђење Хенрија Кисинџера: „При трећем

покушају да се утре пут новом светском поретку, амерички идеализам ће бити још неопходнији него што је то раније био. Његова улога ће се састојати од пружања вере потребне да би Америка издржала све недоумице у погледу избора који ће се чинити у несавршеном свету. Да би се утврдила примењива дефиниција америчких интереса, традиционални идеализам мора да се споји с пажљивом проценом савременог света. Амерички спољнополитички подухвати некада су се надахњивали утопистичким визијама о неком одређеном тренутку после којег ће се суштинска хармонија у свету успоставити сама од себе¹⁵. Управо је пажљиво, темељито и реално проучавање стања у којем се налазе све државе у региону Евроазије неопходно да би се Америка спремно суочила са свим изазовима будућности. Она има улогу водеће силе и од њених поступака зависиће умногome и будућност наше планете, а све остале државе предузимају своје акције узимајући у обзир амерички став.

У књизи *Велика шаховска табла* садржани су реални циљеви Америке, али је објашњен положај осталих земаља. Међутим, остаје отворено питање како ће се развијати односи на глобалном нивоу у будућности, хоће ли моћ Јапана и Немачке толико нарасти да заиста буду примљене за сталне чланице Савета безбедности (будући да је тренутно Немачка два пута моћнија сила од Француске, која је стални члан), да ли ће и убудуће Америка успешно одолевати повећању моћи других сила и којом динамиком ће НАТО продирати на исток, као и питање како ће свет прихватити развој „одбрамбеног штита“ Сједињених Држава. За сада, извесно је да ће, макар у блиској будућности, САД остати најмоћнија сила, која тежи и успева да, као ниједна сила до сада, доминира у свим актуелним дешавањима у свету и значајно одређује њихов ток, наравно, зависно од својих националних интереса и основних начелних одредница за вођење спољне политике.

¹⁵ Henry Kissinger, *исто*, стр. 741.